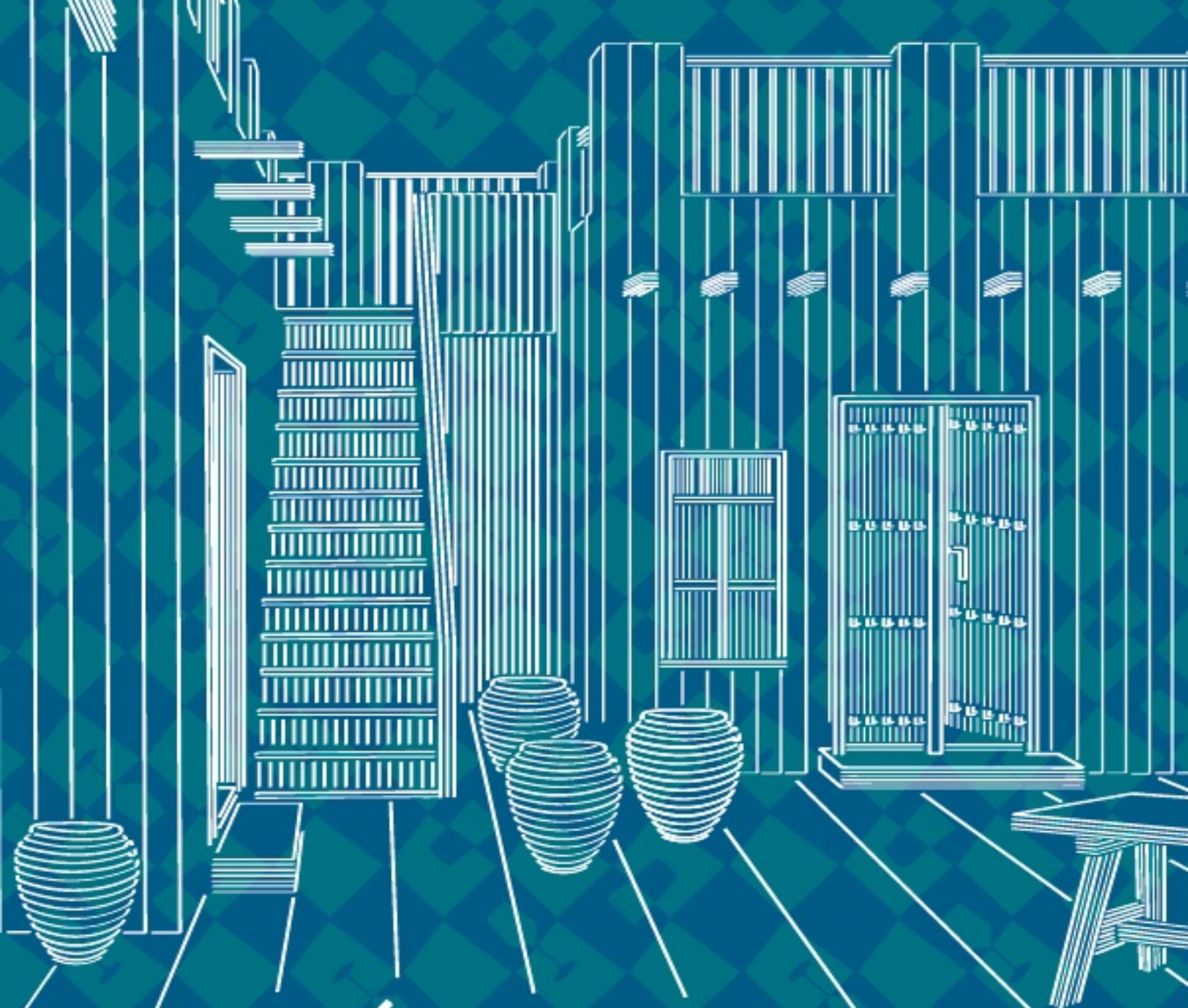

ZÁZRAKY

VÝCHODISKOVÁ ŠTÚDIA
PREDSLOV: Alister McGrath

C. S. Lewis

C. S. Lewis

Zázraky

Published by Porta libri under license from the CS Lewis Company Ltd.

Miracles by C. S. Lewis © C. S. Lewis Pte Ltd. 1960

www.cslewis.com

All rights reserved.

Slovak edition © Porta libri, 2025

Vydala Porta libri Bratislava v roku 2025 ako svoju 200. publikáciu.

Jazyková úprava: Jana Lučeničová

Všetky práva slovenského prekladu vyhradené.

Preklad © Eva Baloghová

Grafický dizajn a DTP: Karol Prudil – remini.sk

Písmo: Doko

ekniha: Radovan Rumanovič

Porta libri

Legionárska 4

811 07 Bratislava

Telefón: 02 – 55 64 08 68

porta@porta.sk

www.porta.sk

www.cslewis.com

978-80-8156-373-7

Žiadna časť tejto knihy nesmie byť reprodukováaná, uložená do informačných systémov ani inak rozširovaná (elektronicky alebo mechanicky) bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

Porta libri
knižné vydavateľstvo

*Venované Cecilovi a Daphne
Harwoodovcom*

Predslov

Hlbšia vízia prírodného sveta C. S. Lewisa

S veľkým potešením slovenským čitateľom predstavujem významné dielo C. S. Lewisa *Zázraky: východisková štúdia*. Rané dielo vyšlo prvýkrát v roku 1947. Neskôr ho Lewis mierne revidoval a vydal znovu v roku 1960. Lewis je známy najmä vďaka dielam, ktoré vyšli neskôr, ako napríklad *Kroniky Narnie* (1950-56), *Hovory o (ne)obyčajnom kresťanstve* (1952) a *Zaskočený radostou* (1955). *Zázraky* však mnohí považujú za dôležitú kritiku svetonázoru, ktorý je všeobecne známy ako „naturalizmus“ – myšlienka, že príroda je uzavretý systém, z ktorého je Boh z princípu vylúčený. Tieto názory boli v Británii v 30. a 40. rokoch 20. storočia veľmi vplyvné a možno ich pozorovať vo vedecko-fantastických dielach H. G. Wellsa a vo filozofickejších prácach vedca J. B. S. Haldana. Jedným z Lewisových hlavných záujmov v tomto období bolo spochybniť intelektuálne základy týchto foriem naturalizmu a ukázať, že kresťanský opis skutočnosti je dôveryhodnejší a relevantnejší. *Zázraky* sú jedným z najdôležitejších Lewisových diel, ktoré sa zaoberajú týmito otázkami.

Lewis bol ateista, ktorý v dospelosti konvertoval na kresťanstvo a dosiahol pozoruhodnú povest' obhajcu racionality svojej novonadobudnutej viery, najmä v dielach *Hovory o (ne)obyčajnom kresťanstve* (Porta libri, 2015) či *Problém bolesti* (Porta libri, 2024). Ako sa dá od Lewisa očakávať, *Zázraky* sú napísané zrozumiteľnou prózou, ktorá od začiatku upúta pozornosť čitateľa a udrží si ju, keď Lewis skúma zákonitosti prírodného poriadku a schopnosť a hranice prírodných vied tento poriadok obsiahnuť a opísať. To slúži ako základ jeho diskusie

o tom, či veda obmedzuje alebo určuje to, čo sa *skutočne* v našom svete deje – napríklad tým, že by veda vyhlásila, že niektoré veci sa jednoducho stať nemôžu, ako napríklad „zázraky“.

Debaty o zázrakoch sa v posledných desaťročiach odohrávajú na javisku s pomerne predvídateľnými kulisami, a to najmä preto, že argumenty oboch strán sú veľmi dobre známe. Jedným z problémov je, že veľa závisí od presného vymedzenia pojmu „zázrak“. Britský filozof 18. storočia David Hume zázrak slávne definoval ako „porušenie prírodných zákonov“. Hoci Humova kritika pojmu „zázrak“ bola veľmi vplyvná, v skúške času veľmi dobre neobstála. V tomto kontexte sú zvlášť dôležité dva body.

Po prvé, historici intelektuálnych dejín, ako napríklad austrálsky spisovateľ Peter Harrison, poukázali na to, že myšlienka „prírodného zákona“ ako normatívneho úsudku o tom, čo sa môže a nemôže v prírodnom svete stať, vznikla pomerne neskoro, až v sedemnástom storočí. Hume teda definuje „zázrak“ spôsobom, ktorý by nebol rozpoznateľný pre predchádzajúcich šestnásť storočí kresťanských diskusií, počas ktorých sa „zázrak“ všeobecne chápal ako niečo, čo presahuje to, čo príroda sama môže vytvoriť alebo dosiahnuť. Pre mnohých stredovekých teológov zázraky neznamenal, že Boh porušuje prirodzený poriadok, ale skôr to, že pôsobí v rámci prirodzeného poriadku spôsobom, ktorý mu umožňuje produkovať alebo prinášať určité výsledky, ktoré ležia ďaleko za jeho „prirodzenými“ možnosťami.

Po druhé, filozofi nastolili otázku, či sú „prírodné zákony“ len súhrnom toho, čo sa v prírode pozoruje, alebo ich treba vnímať v hlbšom zmysle ako metafyzické „pravidlá“ o tom, čo sa v prírodnom poriadku môže a čo nemôže stať. Pre väčšinu prírodovedcov sú „prírodné zákony“ predovšetkým súhrnom toho, čo sa v prírode pozoruje. Pozorovania, ktoré tieto „zákony“ spochybňujú, nie sú vylúčené z dôvodu tohto

napätia medzi existujúcou teóriou a empirickým pozorovaním, ale sú skôr vnímané ako potenciálny dôkaz pre zmenu aktuálne rešpektovanej teórie. Ak sa objaví dostatočný protiklad k dominantnej teórii, považuje sa to za „bod zlomu“, alebo „zmenu paradigmy“, ktorá by mala viesť k lepšiemu pochopeniu nášho sveta.

Lewis s týmito bodmi v knihe *Zázraky* vedome pracuje. Podľa Lewisa sa slovo „zázrak“ nevzťahuje na pozorovanie, ale na *interpretáciu* pozorovania. A táto interpretácia je sama osebe určená myslením alebo pohľadom pozorovateľa. Niektorí sekularisti zo zásady vylučujú zázraky z dôvodu svojho filozofického presvedčenia. Ak sme uzavretí do svetonázoru, ktorý zázraky zo zásady vylučuje, potom sa zázraky nemôžu vyskytovať.

„Ak je naturalizmus pravdivý, potom naozaj vopred vieme, že zázraky nie sú možné: do prírody nemôže prísť nič *zvonku*, pretože *tam vonku* nie je nič, čo by mohlo prísť – príroda je všetko, čo je.“ Podľa Lewisa na otázku, či sa zázraky vyskytujú, „nikdy nemožno odpovedať jednoducho na základe skúsenosti“. Pre kategóriu zázračného potrebujeme nejaké hlbšie kritérium.

Podľa Lewisa je základnou charakteristikou „zázraku“ to, že ide o „zásah nadprirodzenej moci do prírody“. Lewis však hovorí jasne: tento *zásah* nemá podobu *porušenia* „prírodných zákonov“. Podľa Lewisa „zázraky v skutočnosti neporušujú prírodné zákony“. Treba ich vnímať v hlbšom informačnom kontexte. Ak Boh stvoril vesmír na prvom mieste, prečo by nemal disponovať prirodzenou schopnosťou a možnosťami tvorcu diela vnieť do stvorenia veci, ktoré sú „zázračné“? Boh je „Sila, ktorá nie je vesmíru cudzia“, ktorá však pôsobí na hlbšej úrovni, aby vo svete dosiahla Božie konečné zámery a ciele.

Rozvíjajúc myšlienku stredovekého mysliteľa Tomáša Akvinského o zázrakoch ako udalostiach, ktoré presahujú produktívnu silu prírody,

Lewis zdôrazňuje základnú kontinuitu Božieho pôsobenia pri stvorení a obývaní sveta. Zázraky nie sú o vonkajšom Bohu, ktorý ťahá za nitky vo svete a inak s ním nemá žiadne spojenie ani vzťah. Boh skôr pôsobí v rámci prirodzeného poriadku, rešpektuje prírodné zákony, ale používa ich spôsobom, ktorý je v súlade s Jeho cieľmi a zámermi. Podľa Lewisa je prírodný svet vnímavý na činnosť a prítomnosť Boha ako svojho stvoriteľa. Boh neustupuje z vesmíru, ale zostáva v ňom zapojený. Lewis teda obhajuje platnosť zázrakov v tom zmysle, že Boh umožňuje stvorenému poriadku prekročiť jeho bežné schopnosti. Lewis tak spochybňuje intelektuálnu oprávnenosť a existenciálnu primeranosť dogmatického naturalistického svetonázoru.

Dôležité je oceniť, že Lewisove debaty o naturalizme v štyridsiatych rokoch 20. storočia sa vo všeobecnosti odohrávali v kontexte, ktorý dominantne formovali sekularistické východiská. Napríklad tie, že Boh je vonkajší činiteľ, o ktorom treba uvažovať ako o tom, kto sa akosi nasilu „vlamuje“ do prirodzeného poriadku, aby v ňom mohol konať. To, ako Lewis poukazuje, predstavovalo významný posun oproti predchádzajúcim kresťanským diskusiám o Božej prítomnosti a pôsobení vo svete. Lewisov prístup predpokladá, že Boh je stálym účastníkom prírodného poriadku a je schopný pôsobiť v rámci prírodného poriadku, aby dosiahol ciele svojej božskej prozreteľnosti. Ak Boh v prvom rade stvoril vesmír, prečo by nemal mať v sebe zabudovanú schopnosť zázračného, keď Stvoriteľ koná v rámci stvorenia – nie *proti* prírodným zákonom, ale *prostredníctvom* nich?

Kresťanský spôsob nazerania na veci, naznačuje Lewis, nás vedie k viere v „úplnú harmóniu všetkého, čo existuje“. Všetko, čo sa deje v prírode, vrátane zázrakov, musí odrážať a odhaľovať túto harmóniu. Zázraky síce prerušujú „bežný chod prírody“, ale neporušujú prírodné zákony. Skôr odrážajú „jednotu a vnútornú konzistenciu celkovej reality

na nejakej hlbšej úrovni“. Vo vesmíre teda existuje „celková harmónia“, ktorá je vede prístupná len čiastočne: „V prírodných vedách čítame iba poznámky k básni; v kresťanstve nachádzame báseň samotnú.“

Kniha *Zázraky* je predovšetkým kritikou istej formy naturalizmu, nielen obhajobou kategórie zázračného. Lewis mal však určite pravdu, keď si myslel, že kritika prvého je nepriamym potvrdením druhého. *Zázraky* sú podľa môjho názoru dielom, ktoré bude pre kresťanských čitateľov povzbudivé a pre skeptikov podnetné a provokujúce. Som rád, že teraz je toto dôležité dielo k dispozícii aj v slovenčine, a dúfam, že sa tým myšlienkové dedičstvo C. S. Lewisa v slovenskom prostredí ešte posilní.

Alister McGrath

je profesorom vedy a náboženstva na Oxfordskej univerzite a autorom oceňovaného životopisu C. S. Lewis – *excentrický génius a zdráhavý prorok* (Porta libri, 2018). Jeho najnovšia kniha C. S. Lewis o vede a náboženstve: *Hľadanie najlepšieho modelu vesmíru* vyjde vo vydavateľstve Oxford University Press v roku 2026.

*Uprostred kopcov leží meteorit
A mach ho svojím kabátikom halí,
Dážď s vetrom, zľahka hladiac jeho póry,
Zjemňujú tvrdú siluetu skaly.
Ach, ako ľahko planéta Zem strávi
Ten popol, čo po hviezdnom ohni zostal,
A z hosta z vesmíru sa stane pravý
Usadlík v kraji anglického grófstva.
Nuž žiadny div, že každý pútnik, tulák
Tu v lone Zeme chce nájsť svoje miesto.
Veď každá jej časť, každá molekula
Má pôvod vzniku – nekonečný priestor.
Čo je dnes Zemou, to raz nebom bolo,
Vzišla zo slnka – zostúpila z neho*

Alebo z hviezdy, čo šla naokolo
Blízučko jeho ohňa spleteného.
A tak tá vzácna tvárna zemska sila
Na pozdné kvapky padajúce zvrchu
Pôsobí stále, jak vždy pôsobila,
A mení ich na sviežu zlatú sprchu.
C.S.L¹

Zámer knihy

Tí, ktorí to chcú niekam dotiahnuť, si musia najskôr položiť tie správne východiskové otázky.

Aristoteles, *Metafyzika II (III)*, i

V živote som stretol len jednu osobu, ktorá tvrdila, že videla ducha. A zaujímavé na tom celom je, že ona predtým, ako toho ducha videla, neverila v nesmrteľnosť duše. Dokonca v ňu neverí ani teraz, po svojom zážitku s duchom. Podľa nej to musela byť ilúzia alebo jej jednoducho zlyhali nervy. A samozrejme, môže mať pravdu. Vidieť neznamená veriť.

Odpoveď na otázku, či sa zázraky dejú, sa teda nedá nájsť na základe osobnej skúsenosti. Každá udalosť, ktorá by si mohla nárokovať na status zázraku, je nakoniec niečo, čo je ponúknuté vnímaniu našich zmyslov. Niečo, čo vidíme, počujeme, ochutnávame, cítime alebo čoho sa dotýkame. A naše zmysly nie sú neomylné. Ak sa zdá, že sa stalo čosi neobyčajné, vždy môžeme povedať, že sme podľahli ilúzii. A ak sa pridržame filozofie, ktorá nadprirodzeno vylučuje, musíme to povedať zakaždým, keď sa niečo také stane. To, čo sa dozvieme z nášho vlastného zážitku, závisí od filozofického postoja, s ktorým do zážitku vstupujeme. Je teda zbytočné odvolávať sa na skúsenosť, ak najskôr podľa svojich najlepších schopností nevyriešime otázku filozofie.

Ak sa pri potvrdzovaní či vyvracaní možnosti existencie zázrakov nemôžeme spoliehať na osobnú skúsenosť, ešte menej sa môžeme spoliehať na historické záznamy. Mnohí ľudia sa domnievajú, že skúmaním historických dôkazov, teda podľa „pravidiel bežného historického výskumu“, sa dá určiť, či sa v minulosti nejaký zázrak odohral. Podľa týchto bežných pravidiel sa však dá postupovať opäť až vtedy, ak sme si už vopred určili, že zázraky sú možné. A ak sú možné,

tak musíme posúdiť, nakoľko sú pravdepodobné. Ak sú totiž podľa nás nemožné, potom nás žiadne množstvo historických dôkazov nepresvedčí. Ak sú zázraky možné, avšak veľmi nepravdepodobné, potom nás presvedčí iba matematicky presný laboratórny dôkaz. A keďže dejiny ešte takýto stupeň dôkazu žiadnej udalosti neposkytli, história nás nikdy nepresvedčí, že sa nejaký zázrak stal. Ak naopak zázraky nie sú zo svojej podstaty nepravdepodobné, potom nám existujúce dôkazy budú stačiť na to, aby nás presvedčili, že počas dejín sa stalo značné množstvo zázrakov. Výsledok nášho historického bádania teda závisí od filozofických názorov, ktorých sme sa pridržali skôr, ako sme sa vôbec pozreli na dôkazy. Aj v tomto prípade teda musíme riešiť otázku filozofie ako prvú.

Pozrime sa na jeden príklad toho, čo sa stane, keď toto predbežné riešenie filozofickej otázky vynecháme a hneď sa vrhneme na skúmanie histórie. V jednom populárnom výklade Biblie nájdete špekuláciu o tom, kedy mohlo byť napísané Evanjelium podľa Jána. Autor tohto výkladu tvrdí, že muselo byť napísané po ukrižovaní sv. Petra, pretože Jánovo evanjelium opisuje Krista, ako predpovedá Petrovo ukrižovanie. „Nijaká kniha,“ uvažuje autor, „nemôže byť napísaná *pred* udalosťami, o ktorých sa zmieňuje.“ Samozrejme, že nemôže – pokiaľ nie je možné naozaj predpovedať budúcnosť. Ak to naopak možné je, jeho argument datovania evanjelia neobstojí. A všimnite si, že autor toho biblického výkladu sa vôbec nevyjadril k otázke, či ozajstné prorokovanie je alebo nie je možné. Berie ako samozrejmosť (snáď podvedome), že nie je. Možno má pravdu. Ale ak ju aj má, nedospel k nej historickým skúmaním. Svoju nevieru v reálnu schopnosť predpovedať budúcnosť si takpovediac hotovú vniesol do svojho historického výskumu. Keby to tak nebolo, nemohol by dospieť k svojmu historickému záveru o datovaní vzniku Evanjelia podľa Jána. Jeho bádanie teda vôbec nepomôže nikomu, kto chce vedieť, či sa skutočné predpovedanie budúcnosti

vyskytuje alebo nie. Spomínaný autor sa púšťa do bádania až po tom, ako si na túto otázku odpovedal záporne. Ale o tom, *prečo* si na ňu odpovedá záporne, nám nikdy nič neprezradil.

Táto kniha má byť myšlienkovým skúmaním, ktoré predchádza samotnému historickému bádaniu. Nie som akademicky vyškolený historik a nebudem skúmať historické dôkazy pre kresťanské zázraky. Mojm úsilím bude postaviť svojich čitateľov do pozície, z ktorej to budú môcť urobiť oni sami. Nemá význam obrátiť sa na historické texty, pokiaľ nemáme nejakú predstavu o tom, či sú zázraky možné, a ak áno, či sú pravdepodobné. Tí, ktorí sa domnievajú, že zázraky sa diať nemôžu, sa štúdiom historických textov namáhajú zbytočne. Už vopred vieme, k akým záverom dospejú, pretože už od začiatku ignorujú nutnosť východiskových otázok.

Naturalisti a supernaturalisti – kto má pravdu?

„Nebesá!“ zvolala pani Štipková, „a to naozaj existuje miesto, kde sa ľudia rozhodli bývať nad zemou?“ „Nepočul som, že by niekde ľudia bývali pod zemou,“ odvetil Tim; „až kým som neprišiel do Zeme Obrov.“ „Vraj do Zeme Obrov!“ skríkla pani Štipková, „a vari nie je Zem Obrov všade?“

Roland Quiz, Zem Obrov, kap. XXXII

Slovo *zázrak* používam ako *zásah nadprirodzenej sily do prírody*.² Pokiaľ okrem prírody neexistuje niečo iné, čo môžeme nazývať „nadprírodné“, teda nadprirodzené, nemôžu existovať žiadne zázraky. Niektorí ľudia sú presvedčení, že okrem prírody neexistuje nič; týchto ľudí volám *naturalisti*. Iní sú toho názoru, že okrem prírody existuje ešte niečo iné; týchto nazývam *supernaturalisti*. Našou prvou otázkou preto bude, či majú pravdu naturalisti alebo supernaturalisti. A týmto sa dostávame k nášmu prvému problému.

Skôr ako sa naturalista a supernaturalista môžu pustiť do diskusie o rozdielnosti svojich názorov, musia sa najskôr zhodnúť na definícii, čo je *príroda* a tiež čo je *nadpríroda*. Nanešťastie je však takmer nemožné k takejto definícii dospieť. Práve preto, že naturalista si myslí, že okrem prírody neexistuje nič, slovo *príroda* preňho jednoducho znamená „všetko“ alebo „celé predstavenie“, alebo „všetko, čo je“. A ak slovom *príroda* myslíme práve toto, potom, samozrejme, neexistuje nič iné. Skutočná otázka medzi ním a supernaturalistom nám uniká. Niektorí filozofi definovali prírodu ako *to, čo vnímame svojimi piatimi zmyslami*. To je ale tiež neuspokojivé, pretože napríklad naše emócie takýmto spôsobom nevnímame, a predsa sú aj ony zjavne „prirodzenými“

udalosťami. Aby sme sa vyhli takémuto uviaznutiu na mŕtvom bode a zistili, v čom sa v skutočnosti názory naturalistu a supernaturalistu vzájomne líšia, musíme k našej problematike pristúpiť väčšou okľukou.

Začneme tým, že sa zamyslíme nad nasledujúcimi vetami. (1) Sú to jeho prirodzené zuby alebo protéza? (2) Pes je vo svojom prirodzenom stave celý zablšený. (3) Rád na chvíľu opustím obrobené polia a vydláždené cesty, aby som bol sám s prírodou. (4) Prosím ťa, prestaň už afektovať a správaj sa prirodzene. (5) Možno nebolo správne pobožkať ju, ale v tej chvíli mi to pripadalo také prirodzené!

Všetky tieto vety očividne používajú slovo „príroda“ a „prirodzený“ v tom istom význame. Prirodzené zuby sú také, ktoré rastú v ústach; nemusíme ich navrhnuť, vytvoriť či upravovať. Prirodzený stav psa je ten, v ktorom sa bude pes nachádzať, ak nikto nevezme šampón a vodu, aby tento stav odstránil. Miesto, kde vládne príroda, je miestom, kde pôda, počasie a vegetácia vyprodukujú svoje výsledky bez toho, aby im človek pomáhal či bránil. Prirodzené správanie je správanie, ktoré by ľudia predvádzali, keby sa nesnažili ho zmeniť. Prirodzený bozk je taký, ktorý človek dá, ak mu v tom nezabránia morálne či rozumové úvahy. Vo všetkých týchto príkladoch znamená príroda to, čo sa deje „samovoľne“ alebo „samo od seba“ – niečo, kvôli čomu sa nemusíte namáhať; niečo, čo dostanete, ak nezakročíte, aby ste to zastavili. Grécky výraz pre prírodu (*physis*) sa spája s gréckym slovesom „rásť“; latinské slovo *natura* sa zas spája so slovesom „narodiť sa“. Prirodzené je niečo, čo vyklíči, nastane a pokračuje *samo od seba*: niečo, čo je dané a už tam je, čo je spontánne a nezamýšľané a o čo sa nemusíme usilovať.

Naturalista vlastne verí, že konečná *realita*, tá vec, za ktorú sa už nedá ísť, je akýmsi ohromným procesom v priestore a čase, ktorý *ide sám od seba*. Vo vnútri tohto celkového systému sa každá konkrétna udalosť (napríklad aj to, že sedíte a čítate túto knihu) deje preto, lebo sa

už predtým stala nejaká iná udalosť; z dlhodobého hľadiska preto, lebo celá *udalosť* vesmíru či celý *dej udalostí* sa jednoducho deje. Každá osobitná vec (ako napríklad táto strana) je tým, čím je, pretože iné veci sú tým, čím sú; a teda v konečnom dôsledku preto, lebo celá realita je tým, čím je. Všetky veci a udalosti sú tak dokonale previazané, že ani jedna z nich si nemôže nárokovať ani tú najmenšiu nezávislosť od celej reality, od „celého predstavenia“. Žiadna z nich neexistuje „samostatne“ ani sa „nedeje sama od seba“, iba ak v tom zmysle, že v určitom čase a priestore je prirodzenou ukážkou onej „samovoľnej existencie“ či „fungovania samej od seba“, ktoré náleží „prírode“ (onej celej previazanej udalosti) ako celku. Žiadny dôsledný naturalista preto neverí v slobodnú vôľu, lebo slobodná vôľa by znamenala, že ľudské bytosti majú moc nezávislého konania, moc vykonať čosi viac alebo čosi iné než to, čo je zahrnuté v celkovej sérii udalostí. A akákoľvek takáto oddelená schopnosť byť pôvodcom udalostí je niečím, čo naturalista popiera. Spontánnosť, originalita, nezávislé konanie – to všetko je privilegiom vyhradeným len tomu „celému veľkolepému predstaveniu“, ktoré nazýva *príroda*.

Supernaturalista súhlasí s naturalistom, že musí byť niečo, čo existuje samo osebe; nejaký základný *fakt*, ktorého existenciu by nemalo zmysel vysvetľovať, pretože tento fakt je sám osebe základom či východiskovým bodom pre všetky vysvetlenia. Supernaturalista však tento fakt nestotožňuje s tým „celým veľkým predstavením“. Podľa neho veci patria do dvoch kategórií. V prvej kategórii nachádzame buď veci, alebo (čo je pravdepodobnejšie) tú jednu vec, ktorá je základom a originálom, ktorá skrátka existuje sama osebe. V druhej kategórii nachádzame veci, ktoré sú jednoducho odvodené od tej jednej veci. Tá jedna základná vec je príčinou existencie všetkých ostatných vecí. Ona existuje sama osebe; ony existujú, lebo existuje ona. Prestanú existovať, ak ich ona niekedy

prestane udržiavať v existencii; budú zmenené, ak ich ona niekedy zmení.

Rozdiel medzi týmito dvoma názormi by sa dal vyjadriť tým, že naturalizmus nám dáva demokratický a supernaturalizmus monarchický obraz reality. Naturalista je presvedčený, že schopnosť „existovať sám osebe“ prebýva v celej mase vecí práve tak, ako v demokracii spočíva absolútna moc v celkovej mase ľudu. Supernaturalista je presvedčený, že toto privilégium patrí len niektorým veciam – alebo (čo je pravdepodobnejšie) tej Jednej veci – a nie iným. Práve tak, ako v reálnej monarchii má vládu kráľ a nie všetok ľud. A práve tak, ako v demokracii sú všetci občania rovní, tak je pre naturalistu jedna udalosť taká dobrá ako ktorákoľvek iná, a to v tom zmysle, že sú všetky rovnako závislé od celkového systému vecí. Vlastne každá jednotlivá vec je len určitým prejavom povahy celkového systému v určitom konkrétnom priestore a čase. Supernaturalista je naopak presvedčený, že oná jediná pôvodná a samoexistujúca Vec je na úplne inej úrovni a že je dôležitejšia než všetky ostatné veci.

V tomto bode sa môže vynoriť podozrenie, že supernaturalizmus sa objavil vďaka tomu, že ľudia do svojho chápania vesmíru začali vnášať skúsenosť a štruktúry monarchických spoločenstiev. Potom však máme rovnako dobrý dôvod dospieť k podozreniu, že naturalizmus vznikol vďaka tomu, že sa do chápania vesmíru začali vnášať štruktúry moderných demokracií. Tieto dve podozrenia sa tak vzájomne rušia a nemôžu nám pomôcť v rozhodovaní, ktorá teória je pravdepodobnejšia. Pripomínajú nám pravdu, že supernaturalizmus je skutočne charakteristickou filozofiou veku monarchií a naturalizmus zas veku demokracií. Pretože aj keby bol supernaturalizmus falošný, pred štyristo rokmi by v neho verila veľká masa nepremýšľajúcich ľudí, presne tak ako by v naturalizmus, aj keby bol falošný, verila veľká masa

nepremýšľajúcich ľudí dnes.

Každý si ľahko domyslí, že oná jedna samoexistujúca vec – alebo malá skupina samoexistujúcich vecí –, v ktorú veria supernaturalisti, je to, čo nazývame Boh alebo bohovia. Ja sa v celom zvyšku tejto knihy hodlám venovať iba tej forme supernaturalizmu, ktorá verí v jedného Boha. Čiastočne preto, lebo polyteizmus asi nie je pre väčšinu mojich čitateľov páľčivou otázkou, a čiastočne preto, lebo ani tí, ktorí v minulosti verili v mnohých bohov, v skutočnosti veľmi zriedka považovali svojich bohov za pôvodných stvoriteľov vesmíru či za samoexistujúce entity. Grécki bohovia neboli nadprirodzení v onom výlučnom slova zmysle, ktorý dávam tomuto slovu. Boli produktom celkového systému vecí a boli jeho súčasťou. A týmto sa dostávame k dôležitému rozdielu.

Rozdiel medzi naturalizmom a supernaturalizmom nie je úplne totožný s rozdielom medzi nevierou a vierou v Boha. Naturalizmus, bez toho, aby prestal byť naturalizmom, by mohol pripustiť istý druh Boha. Oná veľká komplikovaná udalosť nazývaná príroda by mohla mať tú vlastnosť, že v istom štádiu vyprodukuje akési veľké kozmické vedomie, akéhosi imanentného „Boha“, ktorý z celého tohto procesu povstal, ako ľudská myseľ vzniká (podľa naturalistov) z ľudských organizmov. Voči takémuto typu Boha by naturalista nič nenamietal. Dôvod je nasledovný. Takýto Boh by nestál mimo celkového systému prírody, čiže neexistoval by „sám od seba“. Najvyššou Realitou by stále zostávalo to „celé predstavenie“ a takýto Boh by bol iba jednou z vecí (aj keď možno tou najzaujímavejšou), ktorú by oná najvyššia Realita obsahovala. To, čo naturalizmus nemôže pripustiť, je idea Boha, ktorý stojí mimo prírody a ktorý ju vytvoril.

Teraz sme v postavení, keď môžeme uviesť rozdiel medzi naturalistom a supernaturalistom aj napriek skutočnosti, že pod pojmom príroda nemyslia to isté. Naturalista je presvedčený, že istý veľký proces či

„odohrávanie sa udalostí“ existuje „samo od seba“ v priestore a čase a že neexistuje už nič iné – to, čo my nazývame konkrétnymi vecami a udalosťami, sú len časti, ktorými analyzujeme tento veľký proces, alebo tvarmi, ktoré tento proces nadobúda v daných okamihoch času a v daných miestach priestoru. Túto jedinou totálnu skutočnosť on nazýva prírodou. Supernaturalista je ale presvedčený, že je istá vec, ktorá existuje sama osebe a ktorá vytvorila rámec priestoru a času, rovnako ako proces systematicky prepojených udalostí, ktorý tento rámec naplňa. Tento rámec a jeho náplň nazýva prírodou. Môže a nemusí to byť jediná realita, ktorú táto primárna vec vytvorila. Možno existujú aj iné systémy okrem tej, ktorú nazývame príroda.

V tomto zmysle môže existovať niekoľko „prírod“. Takúto koncepciu treba radikálne odlíšiť od takzvanej „plurality svetov“ – napr. iné slnečné sústavy či iné galaxie, „ostrovné vesmíry“ existujúce v nesmierne vzdialených kútoch jediného časopriestoru. Tieto veci, nech sú akokoľvek odľahlé, by patrili do tej istej prírody, do ktorej patrí aj naše vlastné Slnko: ono aj ony by boli prepojené, pretože by boli vo vzájomnom vzťahu – priestorovom, časovom a taktiež kauzálnom. A je to práve ono vzájomné prepojenie v rámci systému, ktoré ho činí tým, čo nazývame príroda.

Iné prírody by možno vôbec neboli časopriestorové: alebo ak by aj niektoré z nich boli, ich priestor a čas by sa nemuseli nijako časovo či priestorovo vzťahovať k nášmu časopriestorovému systému. Je to práve táto diskontinuita, táto neprepojenosť, ktorá by nás oprávňovala nazvať ich inými prírodami či inými realitami. To neznamená, že by medzi nimi nebol vôbec žiadny vzťah; boli by príbuzné tým, že sú odvodené z jediného spoločného nadprirodzeného zdroja. V tomto ohľade by boli ako rôzne romány od jediného autora. Udalosti v jednom príbehu sa nijako nevzťahujú na udalosti v druhom príbehu. *Okrem* faktu, že sú

vymyslené tým istým autorom. Aby ste medzi nimi našli súvislosť, musíte ísť rovno k myšli autora: neexistuje súvislosť medzi čímkoľvek, čo hovorí pán Pickwick v *Kronike Pickwickovho klubu*, a čímkoľvek, čo počuje pani Gampová v *Martinovi Chuzzlewitovi*. Podobne by neexistovala žiadna normálna súvislosť medzi udalosťou v jednej prírode s udalosťou v druhej. „Normálnou“ súvislosťou myslím takú, ktorá sa bežne vyskytuje v povahe oných dvoch systémov. Musíme tu zaviesť označenie „normálny“, pretože vopred nevieme, či Boh neuviedol v istom bode dve prírody do čiastočného kontaktu, čiže mohol dovoliť *vybraným* udalostiam v jednej prírode, aby vyprodukovali isté výsledky v inej prírode. Takto by v istých bodoch nastalo čiastočné prepojenie; to by však nepremenovalo dve prírody do jednej, pretože oná úplná reciprocita, ktorá vytvára prírodu, by tu stále chýbala a ono izolované nepravidelné prepojenie by nebolo dôsledkom toho, čím je každý systém sám osebe, ale dôsledkom pričinenia Boha, ktorý ich na okamih spojil. Keby sa toto vyskytlo, každá z týchto dvoch prírod by bola „nadprirodzená“ vo vzťahu k tej druhej: udalosť ich vzájomného kontaktu by bola ale nadprirodzená v určitom ešte absolútnejšom zmysle – nie preto, že je nad alebo mimo tej či onej prírody, ale preto, lebo stojí nad akoukoľvek a každou prírodou. Priviesť takto dve prírody do kontaktu by bol istý druh *zázraku*. A zase iný druh zázraku by bol, keby Boh „zasiahol“ do jednej z prírod jednoducho a priamo.

Toto všetko je nateraz čistou špekuláciou. Zo supernaturalizmu v žiadnom prípade nevyplýva, že zázraky sa skutočne dejú. Boh (oná primárna vec) fakticky vôbec nemusí zasahovať do prirodzeného systému, ktorý vytvoril, a ak vytvoril viac prírodných systémov než jeden, nemusí nikdy zapríčiniť, aby zasiahli jeden do druhého.

To je však otázka, ktorú ešte len bude treba zvážiť. Ak sa rozhodneme brať do úvahy predpoklad, že príroda nie je jediná vec, ktorá existuje,

potom nedokážeme dopredu povedať, či je bezpečne chránená pred takými zázrakmi alebo nie. Tam vonku mimo nej niečo je: nevieme, či sa to môže dostať dnu alebo nie. Brána môže byť zatarasená, ale aj nemusí. Ak má pravdu naturalizmus, potom už vopred vieme, že zázraky sú nemožné: nič nemôže zvonka preniknúť do prírody, lebo vonku neexistuje nič, čo by mohlo preniknúť, keďže príroda je všetko. Nepochybne sa môžu udiať udalosti, ktoré by sme v našej nevedomosti mohli mylne považovať za zázraky: v skutočnosti by však boli (podobne ako tie najbežnejšie udalosti) nevyhnutným dôsledkom povahy celého systému.

Najskôr si teda musíme vybrať medzi naturalizmom a supernaturalizmom.